

Tipo-morfolojik Analiz Yöntemi: CMC Endüstri Bölgesi Örnekleme Çalışması, Kuzey Kıbrıs

Nevter ZAFER CÖMERT, Şebnem ÖNAL HOŞKARA

Doğu Akdeniz Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü
nevter.zafer@emu.edu.tr, sebnem.hoskara@emu.edu.tr

Özet: Morfolojik çalışmalar çok geniş yelpazede devam etmektedir ve gün geçtikçe farklı coğrafyalara yayılmaktadır. Bu çalışmaların öncülerinden olan İngiliz Ekolü temsilcisi MRG Conzen (1960) tarihsel coğrafi gelişme üzerinden morfolojiyi irdelerken, İtalyan ekolü temsilcisi G. Caniggia (2001) morfolojiyi tipolojik süreçler üzerinden değerlendirmektedir. Makro ölçekte morfolojiyi planlama süreçlerinde inceleyen MRG Conzen, kentsel morfolojiyi 3 temel başlıkta ele alır. Bunlar: (a) kent planları, (b) kent görünüşleri/morfolojik bölgeleme ve (c) çeper kuşaklarıdır. Diğer yandan mikro ölçekte morfolojiyi mimari bakış açısıyla inceleyen G.Caniggia ise kentsel morfolojiyi yine 3 temel başlık altında inceler. Bunlar: (a) binalar, (b) kentsel doku ve (c) kentsel organizmadır. Bu kapsamda önemli iki ekolün oluşturduğu morfolojik analizler çoğu zaman ayrı ayrı örneklemeler üzerinde tartışılmış, hiçbir zaman ortak bir zeminde tartışılmamıştır.

Günümüzde morfolojik çalışmalar disiplinler arası çalışılsa da, morfolojinin çıkışını destekleyen ve yaygınlaşmasını sağlayan bu iki ekolün birlikte çalışıldığı entegre bir örneklem çalışmasına, yapılan literatür taraması sonucunda rastlanmamıştır. Son günlerde morfolojideki karşılaştırmalı ve entegre çalışmaların önemi sıkça, gerek basılı yayınlarda gerekse morfoloji sempozyumlarında vurgulanmaktadır. Bu çalışmanın amacı; M.R.G. Conzen (1960) ve G. Caniggia'nın (2001) metodolojilerini ve morfolojiyi ele alışlarını sentezlemek ve oluşturulan entegre yöntem ile, Kuzey Kıbrıs'ın doğusunda yer alan, ilk maden üretiminin gerçekleştiği, işçilere ve mühendislere yönelik toplu konutların planlı inşa edildiği bir endüstri kasabası olan Lefke'deki CMC (Cyprus Mines Cooperation) bölgesini bu kapsamda incelemektir. Bu bağlamda inceleme sonucundaki bulgularla, önerilen entegre yöntemin farklı coğrafyalardaki farklı bölgelerde uygulanabilirliğinin de ölçülmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tipolojik süreçler, tarihi gelişim, tipo-morfoloji, Kıbrıs

Giriş

Kentsel Morfolojik çalışmalarda farklı okullar ve ekoller morfolojiyi farklı bakış açılarına göre irdelemiş, fiziksel çevreyi incelemek için farklı yöntemler geliştirmişlerdir. Bunlardan en önemlileri arasında; planlama ölçeğinde çalışan, MRG Conzen ile başlayıp J. Whitehand, M.P. Conzen ve M. Bark ile devam eden İngiliz ekolü ve diğer yanda, mimari ölçekten başlayıp kentsel ölçeğe kadar uzanan tipolojik süreçleri irdeleyen S.Muratori ile başlayıp, GF Cannigia, Maffei ve Cataldi ile devam eden İtalyan ekolü yer alır.

Muratori (1997) tipolojik süreçleri 19. yüzyılda incelemeye başlamış, mimari formların ilişkilerinin süreç içerisinde nasıl geliştiğini ve dönüştüğünü, mimari ölçekten kentsel ölçeğe kadar uzanan farklı skalalarda incelemiştir (Cataldi,1998). Ayrıca farklı ölçeklerde,

analitik olarak oluşturulmuş çevre kavramları üzerinde yapı bileşenlerinin ölçümleri ile çalışmış; yapıların şekil, yapı ve çeşitli kullanımlarının belirlenmesi; gruplanması, kasabalar ve bölge ölçeğine kadar uzanan geniş bir yelpazede tipo-morfolojik yöntemlere bağlı olarak bina dokusunun, kentsel organizmanın ve bölgesel alanların yapılandırılmasının kökenindeki kuralların ve felsefenin anlaşılmasını sağlamıştır (Canngia&Maffei,2001). Muratori'den sonra Caniggia, formların tarihsel gelişimi boyunca bileşenlerini, türlerini, nasıl geliştiklerine dair yöntem geliştirmiş ve bu yöntemi ise “tipolojik süreç” (*procedural typology*) olarak adlandırmıştır.

Caniggia, binaların tarihsel oluşumları, dönüşümleri ve bunun sonucunda ortaya çıkan kentsel örüntüyü incelemiştir (Levy,1997). Ayrıca bu yöntemle birlikte tipolojik süreçlerin kuşaktan kuşağa, kültürel süreç içerisinde nasıl dönüştüğü ve yeni kentsel dokuları oluşturduğunu da tipo-morfolojik çalışmaların bir parçası olarak görmüştür. Caniggia çalışmalarını 3 ana başlık altında incelemiştir: Bunlar: (a) binalar (buildings), (b) kentsel doku (*urban tissue*), ve (c) yerleşimler (*settlement organism*)'dir.

Diğer yandan tarihi gelişimi teorisi (*historico-evolutionary*) ile planlama ölçeğinde çalışan MRG Conzen, ilk kez Schutler (1898)'in kullandığı morfoloji kavramını geliştirip, kentlerin morfolojik gelişimini ve analizlerini tarihsel gelişim teorisi kapsamında ele almıştır. Conzen, kentsel planlama kavramı yerine kentsel morfogenetik (*morphogenetics*) kavramları üzerinden teorilerini tartışarak yöntemler geliştirmiştir (Whitehand,1987).

MRG Conzen (1981) morfolojik çalışmalarına kenti oluşturan elemanları tanımlayarak; sokak ve sokak örüntüsü içerisindeki bağlantılar, parsel ve parsellerin sokak ile ilişkileri, binalar ve binaların yapı adaları içerisindeki konumu ve plan tiplerinin bir araya gelerek oluşturdukları katmanları analiz ederek başlamıştır. Çeper kuşaklar (Conzen,1969) ile kentin tarihsel süreç içerisindeki gelişiminden bahsederken, kent manzarasını (*townscape*) elde etmek için arazi kullanımı, bina dokusu ve genetik plan birim alanlarını bir araya getirerek analizler yapmış ve bunun sonucunda çıkan homojen karakter alanları morfolojik bölgelemeleri oluşturmuştur.

Bu çalışmanın amacı M.R.G. Conzen ve G.F.Caniggia'nın metodolojilerini ve morfolojiyi ele alışlarını sentezlemek, ve yazarlardan Nevtar Cömert'in (2013) doktora çalışması kapsamında oluşturulan entegre yöntem temel alınarak hazırlanan yeni bir yaklaşım ile, Kuzey Kıbrıs'ın batısında yer alan, ilk maden üretiminin gerçekleştiği, işçilere, usta başlarına ve mühendislere yönelik toplu konutların planlı inşa edildiği endüstri kasabası Lefke'deki CMC (*Cyprus Mines Cooperation*) bölgesini incelemektir.

Yöntem

Tablo 1' de yapılan sentezlemeye göre MRG Conzen ve GF Caniggia'nın kesiştikleri nokta bina ölçeğinde başlamaktadır. Caniggia binaları bileşenlerinden incelemeye başlarken Conzen binaları üst ölçekte genel hatlarıyla incelemekte ve kentsel dokuyu etkileyen strüktürleri analiz etmektedir. Conzen şehir planını yolların, binaların ve parsellerin bir birleriyle ilişkilerini incelerken, Caniggia kentsel dokuyu parsellerin yollar ile ilişkilerine, güzergâhlara/yollara (*route*), kentte oluşturulan odak noktalarına bakarak incelemektedir. Conzen'in şehir manzarası (*townscape*) kavramı ise Caniggia'nın kent/yerleşim organizması (*settlement organism*) kavramı ile kesişmektedir.

Conzen, planlama ölçeğinde, Caniggia ise mimari ölçekte kentleri değerlendirse de, her ikisinin de (Tablo 1'de özetlenen) kavramsal benzerlikleri ve farklılıkları bulunmaktadır.

Bu kapsamda, yöntem, çalıştıkları alan, kent planı, parsel tanımı, parsel örüntüsü, yol/ rota, plan birimi/kent örüntüsü, kentsel organizma/morfolojik bölgeleme gibi kavramlar üzerinde birçok ortak noktalarının olduğu gözlemlenmektedir. Bu bağlamda bu çalışma, her iki okulun benzer yönlerini alan ve kentsel morfolojik çalışmalarda entegre bir yöntem önermektedir.

Tablo 1. M.R.G. Conzen ve G.F. Caniggia'nın morfoloji konusunda benzerlikleri ve farklılıkları (Cömert 2013'den uyarlanmıştır.).

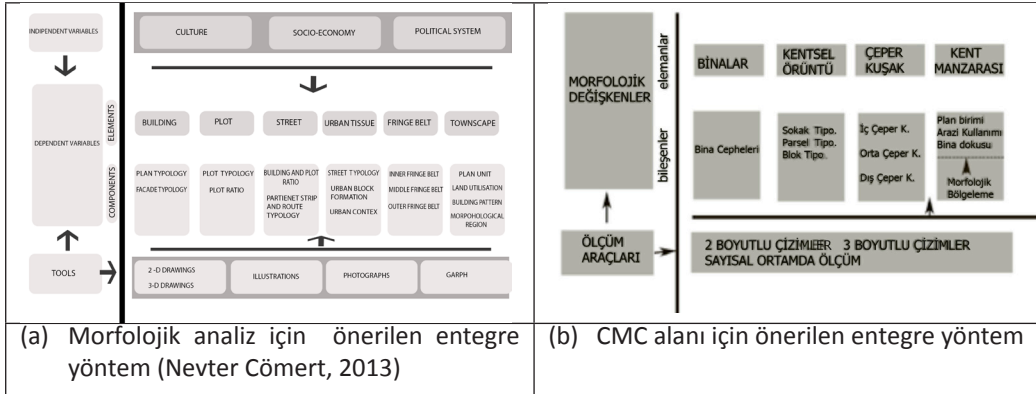
	Farklılıklar		Benzerlikler
	CONZEN	CANIGGIA	CONZEN & CANIGGIA
Method	Tarihsel Gelişim Teorisi	Tipolojik süreçler	Benzer strüktür ve elemanların kullanılması
Ortaçağ Planı	Britanya ortaçağ kentleri	İtalyan ortaçağ kentleri	Ortaçağ kentleri
Kent Planı	Bina, parsel ve yol ilişkileri	Bina bileşenleri, malzeme ve agregaları	<ul style="list-style-type: none">Her kentin kendi ruhu vardırKentlerin strüktürünü anlamaBenzer bileşenlerin tanımlarıMevcut binaların dönüşümü
Parsel	<ul style="list-style-type: none">Parsel serisini bütünü içerisinde değerlendirmiştir.Parseli kent bileşeninin en küçük elemanı olarak ele almıştır.	<ul style="list-style-type: none">İlgili yol olmadan parselin mevcut olamayacağını savunur.İlgili yol ile parselin birlikte davrandıklarını savunur.	<ul style="list-style-type: none">Farklı yöntemler ile parseli değerlendirirler de, kent örüntüsünün içerisindeki en küçük parça olduğu olgusu aynıdır.
Parsel serisi (Plot Series)/İlgili yol bandı (Partinent Strips)	Plan biriminin bileşeni.	Yapılmış rotanın parçası.	Farklı terminoloji kullanımları olsa da, içerikte bahsedilen kavramlar aynı.
Blok	Kendi içerisinde parsellerin birleşimi ile oluşan bir eleman.	Kentsel doku sonucunda oluşan doku.	Conzen eleman olarak, Caniggia dokunun bir parçası şeklinde görse de her ikisinde de tanımları aynı amaca yönelmektedir.
Yol/Rota	Yollar eleman olarak ele alınmakta ve blokların belirleyicisi olarak belirtilmektedirler.	Kentsel dokuda parsellerin oluşması ile oluşan kentsel dokunun parçası olarak ele alınmaktadır.	Yol/rotayı bir noktadan diğer noktaya ulaşım aracı olarak tanımlamaktadırlar.
Plan birimi/Kentsel örüntü	Yol-parsel-bina'ların bir birleriyle ilişkilerini farklılıklarını ve benzerliklerini karşılaştırır.	Kentsel örüntüde yollar parseller, odak notaları ve ilgili yol üzerindeki bina ilişkilerini inceler.	Her iki tanım da birimlerin ve örüntülerin kompleksitesi ile ilgilidir ve bunları kentsel eleman olarak nitelemektedir.
Kentsel organizma / Morfolojik Bölgeleme	Morfolojik bölgeleme, arazi kullanımı, plan birimi ve bina dokusunun çakıştırılmasıyla ortaya çıkar.	Kentin tüm bileşenleri (doku, bina eleman ve agregeleri, rotalar, parsel, odak notaları, merkezler)	Kent gelişim planını inceleme ve değerlendirmede kullanılan yöntemleri benzerdir.

Önerilen yöntem, Tablo 2 (a)'da sunulan ve Nevter Cömert'in doktora tezinde (2013) kullanıldığı yöntem göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Cömert (2013), morfolojiyi (morfolojik değişkenleri), **elemanlar** ve **bileşenler** olarak iki başlığa ayırmıştır. Bu kapsamda elemanlar, binalar, parseller, yollar, kentsel doku, çeper kuşak ve kent manzarasından

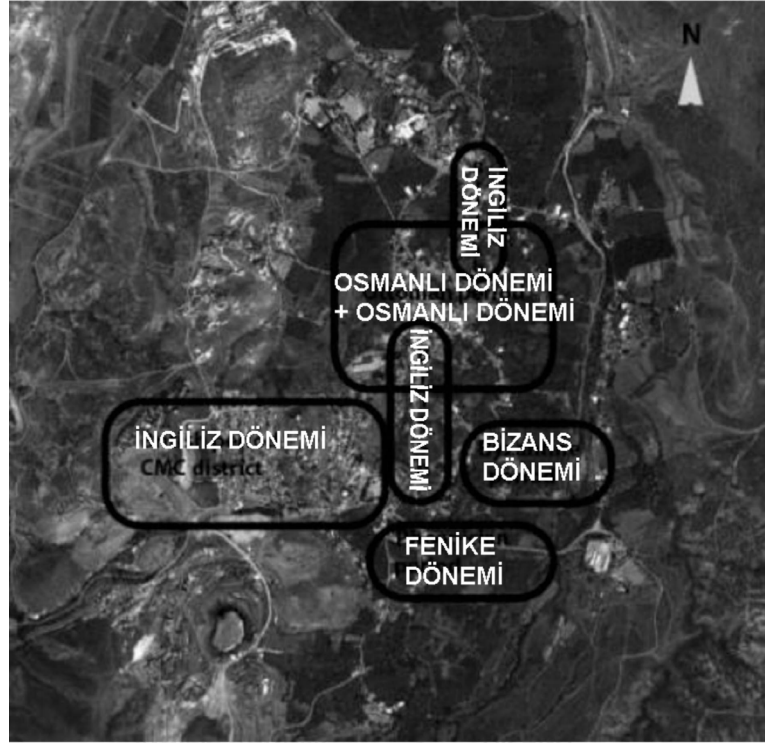
oluşmaktadır. Bina bileşenleri, bina planları ve bina cephelerini oluştururken, parsellerin bileşenlerini parsel tipolojisi ve oranı oluşturmaktadır. Yolların bileşenlerini bina ve parsel oranı, ilgili yol ilişkisi (*partinent strip*) ve rotaların tipolojisi sağlarken kentsel örüntünün bileşenleri yol tipolojisi, kentsel ada dönüşümünden oluşmaktadır. Çeper kuşakları MRG Conzen'in oluşturduğu sınıflandırmanın aynısı olup iç çeper kuşak, orta çeper kuşak ve dış çeper kuşağa ayrılmış, şehir manzarası/ morfolojik bölgelemenin bileşenlerini ise arazi kullanımı, bina dokusu ve plan birimleri oluşmaktadır. Bu yöntemin ortaçağ kentlerinde ve geleneksel dokularda uygulanabilirliği Cömert'in doktor tezinde ispatlanmıştır; Tablo 1'deki tespitler ve yapılan sentez sonucunda Tablo 2'de, Cömert'in doktora tezinde (2013) kullanıldığı yöntem de göz önünde bulundurularak, her bölgede ortak bir zeminde analiz yapmanın mümkün olduğu belirlenmiştir. Fakat yeni gelişen bölgelerde veya 1. çeper kuşak dışındaki bölgelerde, bu detayda incelenmesinin olanaklarının ve gerekliliğinin olmadığı, bu kapsamda yapılacak olan morfolojik analizlerde bina başlığı altındaki bileşenlerden sadece binaların cephe analizlerinin oluşturulacak yöntemin planlama ölçeğinde yeterli olacağı; aynı zamanda sokak ve kentsel örüntünün ise birleştirilerek tek başlık altında ele alınabileceği görülmektedir. Çalışılan bölgelerde çeper kuşakların her zaman tespit edilme olasılığının olmamasına karşın, bölgenin hangi çeper kuşak içerisinde bulunduğunun belirlenmesi ve morfolojik bölgelemelerin tespit edilmesi gerekmektedir. Tüm bunların yapılabilmesi için yöntem araçları arasında 2 boyutlu ve 3 boyutlu çizimlerin ve fotoğraflamaların yapılması, etkin bilgisayar programlarında bulguların çizilmesi, karşılaştırılmaların sağlıklı yapılabilmesi için gereklidir (Tablo 2).

Tablo 2. CMC Endüstri Bölgesi için Önerilen Entegre Yöntem.

Lefke CMC Bölgesi Morfolojik Değerlendirmesi

Lefke, tarih boyunca farklı kültürler barındıran Kıbrıs'ın kuzeyinde önemli bir ortaçağ kentidir. Kent, sırasıyla Fenikeliler (MÖ 4000), Bizans (789-1489), Lüzyanlar ve Venedikliler (1192-1571), Osmanlılar (1571-1578) ve İngilizlerin (1878-1960) yönetimi altında kalmıştır (Zafer ,1999).

Şekil 1. Lefke'nin periyodlara göre şematik gelişimi (Cömert, Hoşkara, 2013).

Şekil 1'den de görüleceği üzere Lefke'nin gelişimi, Fenike'lilerin güneyde bakır madeninın etrafına yerleşmesi ile başlar. Bu dönemde madene ek kentte su kanalı sistemi kurulması Lefke'nin kentleşmesinin ipuçlarındandır (Ferlison,1986). Bizans döneminde ilk kez St. Yorgi kilisesi inşa edilir ve merkez organik yol dokusuyla kilise etrafında şekillenmeye başlar. Osmanlı Döneminde merkez, Bizanslılara göre kuzeye kaymış ve büyümeye başlamıştır. O dönemde merkezde hanlar, medrese, cami ve birçok köşk bulunur. Bunun yanında konutlar bu merkezin etrafında gelişmeye başlar. Lefke, dar ve çıkmaz sokakları, yoğun dokusu ile Osmanlı'nın adadaki önemli merkezlerinden birisi olmuştur.

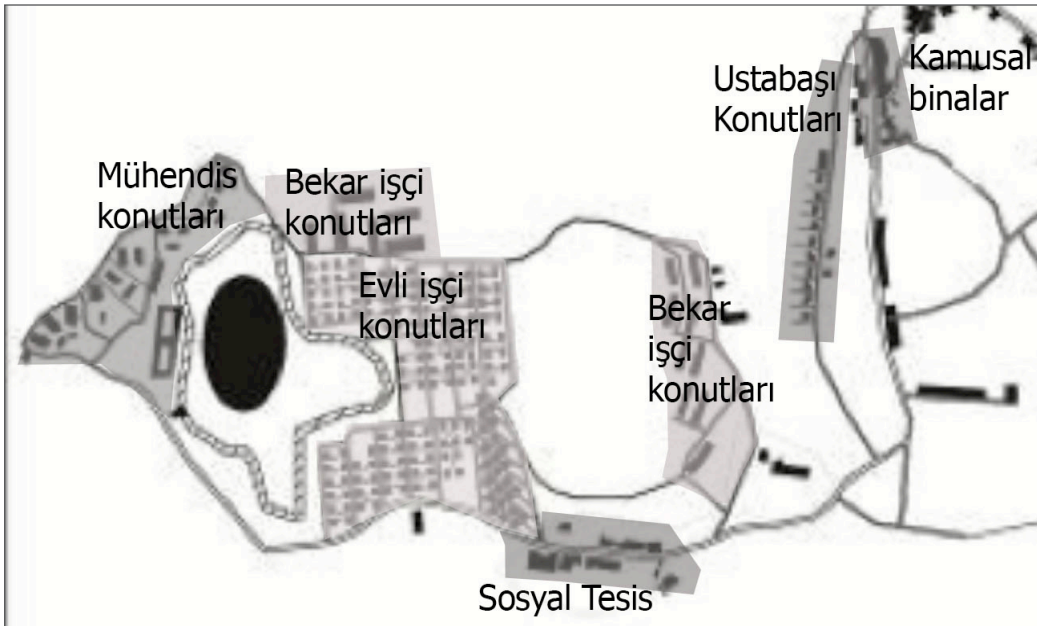
İngiliz döneminde bakır maden kaynaklarının kullanılması yerleşimin güneye ve batıya kaymasına neden olur. Batıdaki yerleşim tamamen maden etrafındaki çalışanlara yönelik konutlar, sosyal alanlar ve alışveriş alanlarını barındıran koğuş kent özelliği gösterirken (Lavender,1962), güneydeki merkez ise kamusal binaların ve alanların yer aldığı, madende çalışmayan halkın yaşadığı yerleşim alanı olmuştur. Lefke'nin kentsel dokusu İngiliz Dönemi ile birlikte yapılan eklemeler ve boş alanların doldurulmasıyla günümüzdeki formunu almıştır (Lavender,1962).

1974 yılında savaş sonrası madendeki bakırın azalması ve savaş sonrası belirsizlik ile birlikte maden boşaltılmaya başlamış ve bu alanlar günümüzde atıl kayıp alanlara dönüşmüştür. CMC bölgesindeki konutlar ise Güney'den göç eden Kıbrıslı Türkler'e tahsis edilmiş ve günümüze kadar bu şekliyle gelmiştir. Günümüz yaşam koşullarına uyum göstermeyen konutlar yandaki konut ile birleştirilmiş veya mevcut konutlara ek yapılarak günümüz şartlarına entegre edilmiştir.

CMC Endüstri Bölgesi 4 farklı konut bölgesi, sosyal tesis ve kamusal binaların bulunduğu yerleşim alanıdır. Arazi topoğrafyasının dik olmasından dolayı evli işçi konutları, bekar

işçi konutları, ustabaşı konutları ve mühendis konutları bir birinden ayrılmaktadır. Kamusal alanlar ise topoğrafyanın en az olduğu noktada konumlanmaktadır (Şekil 2). Mühendis konutları topoğrafyanın en yüksek olduğu noktada ve tüm kasabayı da gözleme imkanına sahip bir alanda konumlanmıştır. Diğer konut birimleri ile vadide yer alan spor tesisleri kentsel ilişkiyi ayırmakta, sadece bir sokak ile bu alana kontrollü giriş yapılabilmektedir. Evli işçi konutları ise mühendis konutlarının karşısında konumlanmakta ve bekar işçi konutları ile görsel erişimleri bulunmamaktadır. Bekar işçi konutları topoğrafyanın tepelik kısmının doğu tarafında konumlanmıştır ve karşısında büyük bir araziye sahip ilkökul bulunmektedir. Ustabaşı konutları ise topoğrafyanın en düşük olduğu noktada konumlanıp ilkökulün kuzeyinde kent merkezine en yakın noktada yer almaktadır.

Şekil 2. CMC bölgesinin fonksiyonel dağılımı.

Binalar

Bölgedeki binalar bekar işçi konutları, evli işçi konutları, ustabaşı konutları ve mühendis konutları başlığı altında incelenecektir. Bu kapsamda, bina cepheleri analizi bekar işçi konutları diğerlerinden ayrışan sıra ev özelliği göstermektedir. Yaklaşık 10 yaşam birimi yan yana dizilmiştir. Ön cephelerinde giriş saçakları ve ortak veranda bulunmakta, mutfak arka cephede ve yaşam birimlerinin dışında yer almakta, tuvaletler ise arka bahçede her 6 birime 1 tane düşecek şekilde tasarlanmıştır. Bu tipolojilerde çatı tek yöne eğimli tasarlanmıştır.

Evli işçi konutlarında ise 2 farklı bina cephe tipolojisi gözlemlenmektedir. Bunlardan birisi ikiz konut tipolojisine örnek sayılan ve girişlerinin yol kodundan değil kuzey veya güney yönünden yapıldığı konut biçimidir. Bu konutlara topoğrafyadan dolayı ya 6 basamaklı merdivenler ile çıkılmakta veya inilmektedir. İkinci tipolojide, konutlar ayrı tasarlanmış, bina girişleri yoldan yapılmaktadır. Her iki tipolojide kırma çatı tipolojisi gözlemlenmektedir. Tüm tipolojilerde sokaktaki cephelerde birer adet pencere boşluğu

mevcuttur. Ayrıca her dört birime bir tuvalet düşecek şekilde orta avlularda tuvaletler gözlemlenmektedir. Fakat günümüz koşullarına uymayan bu yaşam biçiminde bu tuvaletler kullanılmamakta, arka cepheye yapılan ilaveler ile tuvaletlerin konutlara dahil edildiği gözlemlenmiştir. Tüm binaların girişleri ilgili verandalardan yapılmakta ve çapraz korkuluklar ile sınırları belirlenmektedir.

Ustabaşı konutları 3 farklı tipolojiden oluşmaktadır. 1. Tipolojide binaya giriş yandan ve üst saçakla tanımlıdır. Binanın ön tarafından giriş algılanmakta ve çapraz korkuluk dönem özelliklerini yansıtmaktadır. 2. Tipolojide ana giriş ortadan yapılmakta fakat binaların güneye bakan kısımları girişten yola doğru gelişim göstermektedir. Binaya giriş üst saçakla tanımlıdır. Bu tipolojideki çatıların beşik çatı olduğu gözlemlenmektedir. 3. Tipolojide bina girişlerinin ortadan ve simetrik olduğu ve diğerler tipolojilerde rastlanan giriş saçağı, beşik çatı tipolojisi mevcuttur. Tüm tipolojilerde konutlar müstakil olup ortak müşterekleri yoktur.

Mühendis konutlarında 3 farklı tipolojiye rastlanmaktadır. Tümünün ortak özellikleri bahçe korkulukları ile sınırlandırılmış bahçeleri, her konutun bahçesinde bir yardımcı ev ve bir depo bulunmasıdır. 1. tip konutlarda binaya saçak ve veranda olmadan girilmekte cephedeki pencere tipolojisi diğer konutlara göre daha küçük fakat cephe uzunluğu olarak diğer konutların yaklaşık iki katı uzunluğundadır. Dolayısıyla cephe başına düşen pencere sayısı da diğer konutlardan fazladır. Bu konut tipolojisinde konut zeminden 1 metre kadar yükseltilmiştir ve çatı tipolojisi beşik çatı örneklerindedir. 2. Konut tipinde bina girişi yandandır ve ön cephe üç bölünme ayrılmıştır. Giriş saçağı mevcuttur fakat diğerlerine göre daha dar ve giriş 1. tipolojideki gibi yükseltilmemiştir. 1. tiptekine göre ön cephe üçte bir kadar daha dardır. 3. tipolojide bina girişi yandan ve yükseltilmiştir. Giriş saçağı mevcuttur ve diğerlerinden farklı olarak girişte veranda bulunmaktadır. 1. tipolojiye göre daha küçük ve birinci tipolojinin yarı oranı kadar uzunlukta cephesi bulunmaktadır. Dönem özelliği gösteren çapraz korkuluklar bu yapılarda da mevcuttur. Pencere oranları mühendis evlerinde aynı özellikleri göstermekte ve diğerleri konut tiplerinden ayrılmaktadır.

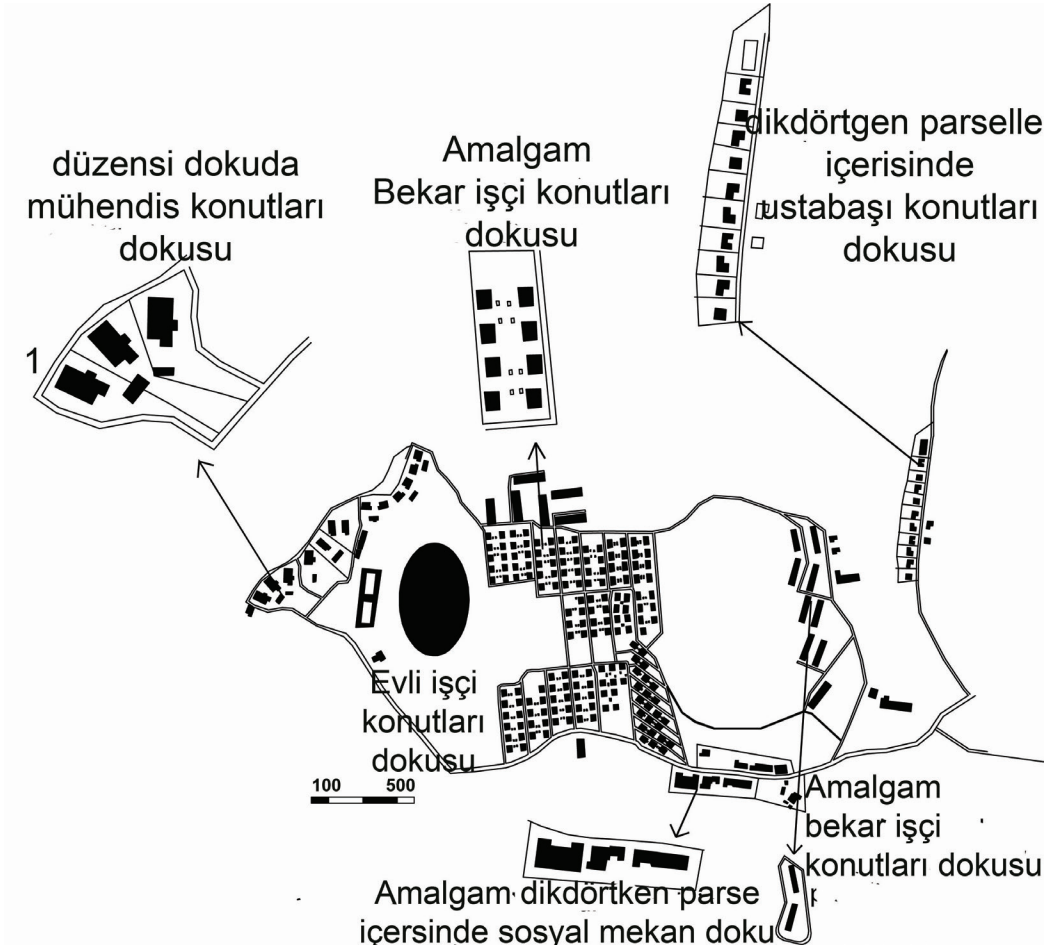

BEKAR İŞÇİ EVLERİ	GİRİŞ CEPHESİ	FOTOĞRAF
EVLİ İŞÇİ EVLERİ	USTA BAŞI EVLERİ	MÜHENDİS EVLERİ

Şekil 3. Bina cephe tipolojisi (Cömert, Hoşkara 2013).

Kentsel Doku

CMC endüstri bölgesinin kentsel dokusu bulunduğu topoğrafik özelliklere, yapılan planlama özelliklerine bağlı geleneksel kent dokusundan farklılıklar göstermektedir. Izgara plan özelliği gösteren bölgede topoğrafya dik ve izgara plana olanak vermeyecek özellikte olmasına rağmen plan şeması izgara plandır. Kentsel doku *parsel, sokak ve ada (blok)* başlıkları altında incelenecektir.

Şekil 4: CMC Endüstri Bölgesi Kentsel Doku (Cömert, Hoşkara, 2013).

Parsel

Şekil 4'den de görüleceği üzere bina tipolojisindeki ayırım parsel özelliklerinde de devam etmektedir. Bekar işçi evlerinde parseller amalgamdır ve herhangi bir tipolojik özelliği bulunmamaktadır. Evli işçi evlerinde ise parseller yine amalgamdır ve orta avlular ve çoklu kullanım alanları olarak düşünülmüştür. Ustabaşı konutlarında ise durum işçi konutlarından farklıdır, her konutun kendine ait parseli bulunmaktadır. Bu parseller tipolojik olarak dikdörtgendir. Mühendis konutlarındaki parsellerde belli bir tipolojide parsel bölünmesinden bahsetmek oldukça zordur. Buradaki parseller binanın ön cephesinden geçen ve diğer cephesinin yan sokağa görüş verdiği biçimde şekillenmiştir ve bundan dolayı parseller düzensizdir. Ustabaşı parsellerine göre yaklaşık iki buçuk kat daha büyüktürler. Ayrıca bu bölgede konutlar haricinde spor alanları ve toplu kapalı araç park yerlerinin bulunduğu parseller de aynı formasyonda düzenlenmiştir.

Sokak

Arazinin eğimli olmasına karşın bekar işçi konutlarının ve evli işçi konutlarının bulunduğu bölgede sokak dokusu ızgara plan şemasıdır ve sokaklar bir birine dik şekilde konumlanmıştır. Bu alandaki evli işçi konutlarının büyük bir kısmına sokak cephesinden doğrudan giriş

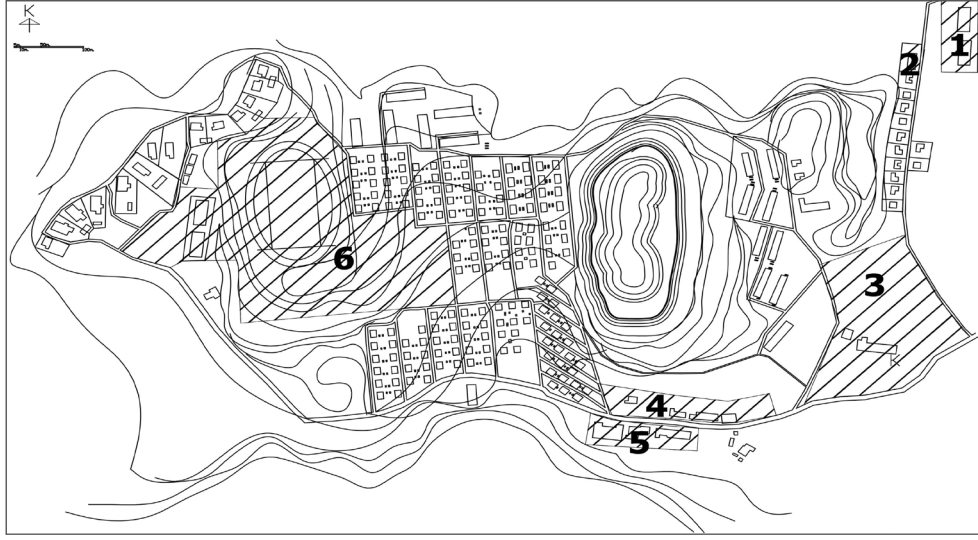
yoktur, genellikle sokaktan bir metre yukarıda veya bir metre aşağıda olacak şekilde erişim sağlanmıştır. Diğer yandan bekar işçi konutlarının kuzey bölgesindeki birimlerine erişim yaklaşık sokaktan 2 metrelik kod farkıyla yapılmaktadır. Doğu ve kuzey bölgesindeki birimlere ise yol kodundan doğrudan erişim bulunmaktadır. Ustabası konutlarına yoldan erişim yaklaşık iki buçuk metre yükseklik farkı ile yapılmaktadır. Tüm konutların girişleri yola paraleldir. Bekar işçi konutları, evli işçi konutları ve ustabaşı konutlarının evsel atık suları kanivo’lar ile yolda oluşturulan kanallar aracılığı ile bölgeden uzaklaştırılıp arıtılması yapıldıktan sonra yeraltı su kaynaklarına verilmekteydi. Bu kanallar tüm sokaklarda iki taraflı, sokağa paralel konumlanmaktadır. İhtiyaçtan doğan bu durum bu bölgede farklı sokak tipolojilerinin oluşmasını beraberinde getirmiştir. Diğer yandan mühendis evlerinde sokak tipolojisi ızgara plana göre daha organik ve ring yapacak biçimde düzenlenmiştir. Tüm sokaklarda 4 konut mevcut olup konutların girişleri sokaklara paralel tasarlanmıştır. Ayrıca bu bölgede konutlar haricinde spor alanları ve toplu kapalı araç park yerlerinin bulunduğu parseller mevcuttur.

Ada (Blok)

Yukarıda belirtilen sınıflamalar kapsamında adalarda da farklılıklar görülmektedir. Bekar işçi konutlarında tüm konutlar amalgam olduğundan yaklaşık 1:6 oranlarında lineer ada tipolojisi gözlemlenmektedir. Evli işçi konutları da amalgamdır ve sekiz ile on birim arası bitişik konut bir ada içerisinde konumlanmaktadır. Dolayısıyla bu adalar düzgün ızgara plan şemasından dolayı 1:3 oranında, dikdörtgen formunda şekillenmektedir. Sadece topoğrafyanın dik olmasından, 3 sıra konut biriminin yan yana gelmesinden dolayı alanın doğusundaki konutlar 3’lü gruplar halinde bölünmeye uğramış ve adalar da 1:5 oranında dar ve uzun biçimleniş görülmektedir. Ustabası konut birimlerinde ise herhangi bir blok oluşumundan bahsedilemez çünkü sokak sadece konut birimlerinin öne cephesinden sağlamakta, birimlerin geriye kalan bölümleri kamu arazilerine komşu ve bu alanlardan sokak/cadde geçmemektedir. Mühendis konutlarında ise 3 parselin bir araya gelip oluşturduğu adalar bulunmakta bunlar ise topoğrafya ve kent manzarasına göre şekillenmiş olup düzensiz, lineer biçimde devam eden ada tipolojisine sahiptir.

Çeper Kuşak

MRG Conzen çeper kuşakları 3 gelişim bölgesinde incelemiştir. Bu bağlamda, tüm Lefke kenti ele alındığında CMC bölgesi orta çeper kuşakta yer almaktadır. Bu çalışma kapsamında orta çeper kuşaktaki alanların kullanımına ve bölge içerisinde dağılımının nasıl olduğuna bakılacaktır. Şekil 5’ten görüldüğü üzere bölgede 6 tane çeper kuşak alanı bulunmaktadır. 1. bölge devlet binalarının bulunduğu bölgedir; 2. bölgede hastane ve 3. bölgede ilkokul bulunmaktadır; 4. bölge tüm bölgeye hitap eden sosyal tesislerin, 5. bölge yine bölge kullanıcılarına hitap eden pazar alanının bulunduğu bölgedir. 6. bölge ise spor alanlarının olduğu açık mekanlardır. En büyük bölgeyi kaplayan açık alanlar, mühendis konutlarını ve diğerlerini de bir birinden ayırmaktadır ve bu alana yol bağlantısı tek noktadan kontrollü yapılmaktadır. Binalar ile kaplı olan alanların bina parsel oranı ortalama 1., 2., 4 ve 5. alanda %40 oranındadır. 3. bölgede bu oran %20’lerde iken, 6. bölge açık mekan olduğundan bu alanda bina bulunmamaktadır.

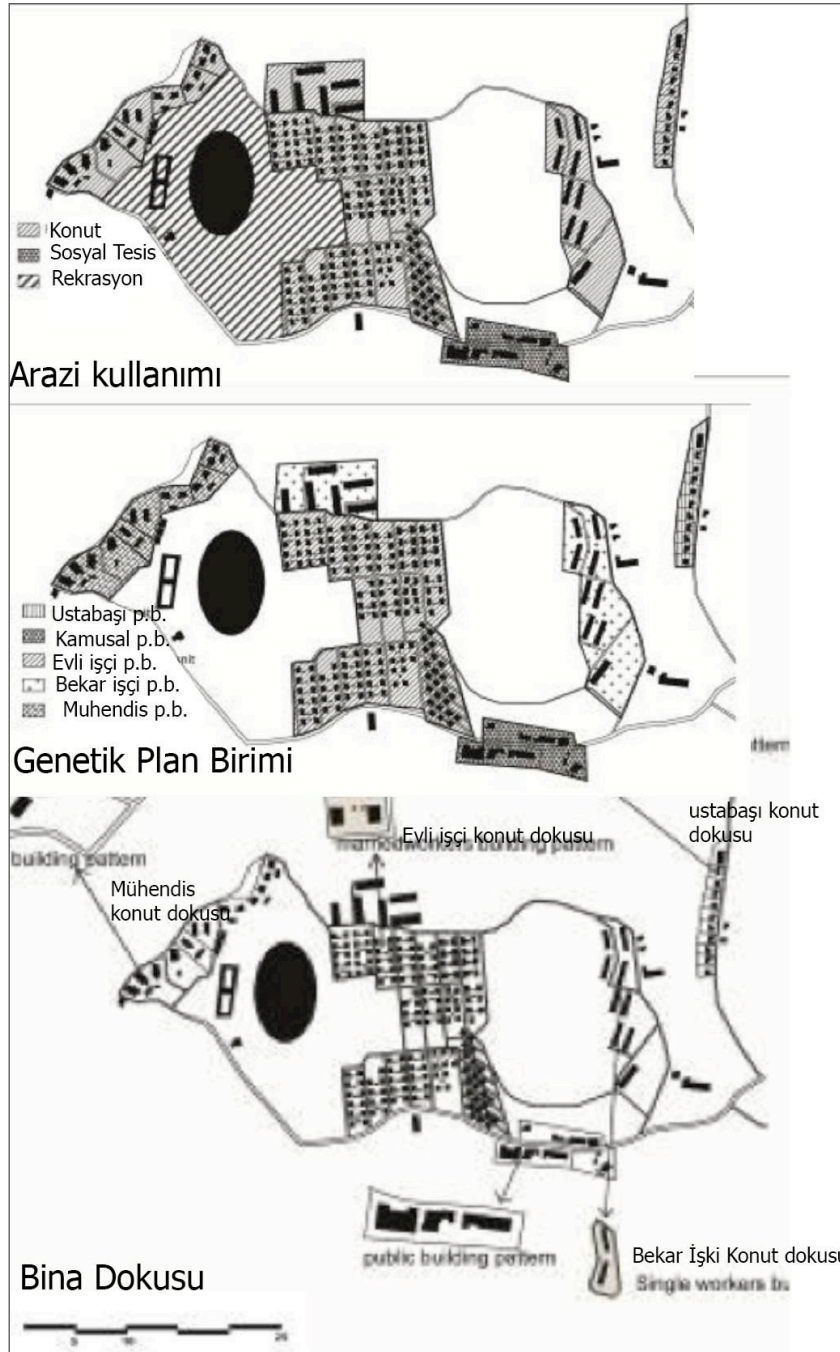

Şekil 5. CMC Bölgesi Orta Çeper Kuşak.

Şehir Manzarası/Morfolojik Bölgeler

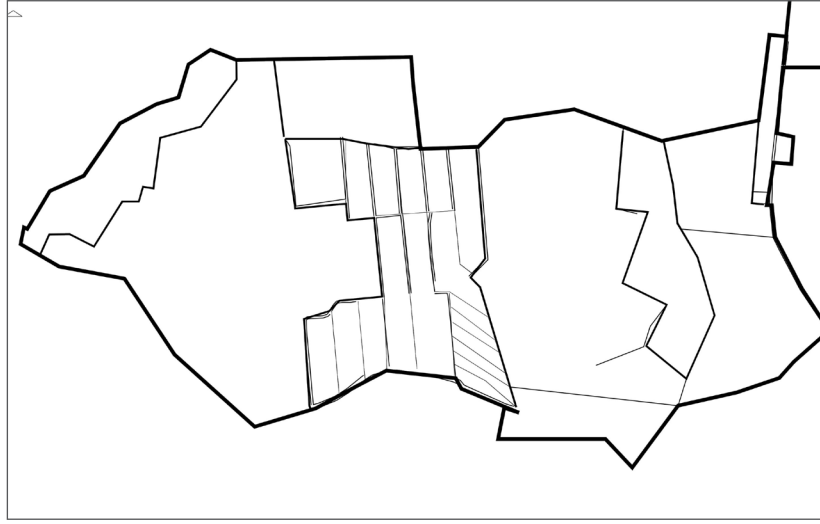
CMC bölgesi morfolojik bölgelemesi 3 aşamada yapılmıştır. 1. aşamada arazi kullanımı, genetik plan birimleri ve bina dokusu analizleri yapılmış, 2. aşamada bu üç ana başlığın morfolojik dereceleri çıkartılarak üst üste çakıştırılmış ve 3. aşamada morfolojik bölgelemeler elde edilmiştir.

CMC bölgesinin arazi kullanımına bakıldığında %80'i konut ve geriye kalan %20 ise alışveriş, kurumsal kullanımlar, ve açık alan kullanımları oluşturur. Şekil 6'dan da görüleceği üzere genetik plan birimlerinin 5 tip plan biriminden oluştuğu gözlemlenmektedir bunlar; bekar işçi plan birimi, evli işçi plan birimi, ustabaşı plan birimi, mühendis plan birimi ve kamusal plan birimidir. Ayrıca bina dokusu analizi de plan birimleri ile örtüşmekte ve aynı ayırım burada da gözlemlenmektedir.

Şekil 6. Arazi Kullanımı, Genetik Plan Birimi (Genetic Plan Unit) ve Bina Dokusu (Building Pattern) (Cömert, Hoşkara 2013).

Üç analiz haritası çakıştırıldığı ve bölgelemeleri yapıldığı zaman (Şekil 7), tüm alanın topoğrafyanın sınırları içerisinde 1. derece morfolojik bölge içerisinde olduğu saptanmış; 2. derece bölge, bu alanların mahalle ölçeğinde bölümlenmeleri ile elde edilmiştir; 3. derece morfolojik bölgede ise mahallelerde bulunan özellikli sokakların oluşturduğu alanlardır. 4. derece bölgelemede kamusal bina içerikli parsel bölümlenmeleri ön plana çıkmıştır.

Şekil 7. CMC Bölgesi Morfolojik Bölgelemeler.

Sonuç

Günümüzde kentsel morfoloji alanında entegre yaklaşımlar çalışılmaya başlanmış, farklı yöntemlerin entegrasyonu ile morfolojik analizlerin ve uygulamaların daha sübjektif sonuçlara varılmasında öncülük etmeye başlamışlardır. Bu çalışmada, İtalyan ve İngiliz okullarından özellikle GF Caniggia ve MRG Conzen’in oluşturduğu kuram çerçevesinde entegre edilen yöntemin Lefke CMC endüstriyel bölgesinde uygulaması ve ileriye dönük önerilerin yapılması hedeflenmiştir. Bu kapsamda binalar cepheleri ile 4 farklı cephe tipolojisinde incelenmiş ve bu 4 farklı cephe tipolojisinin (bekar işçi konutları, evli işçi konutları, ustabaşı konutları ve mühendis konutları) de temel tip (*base type*) ve kılavuz tip (*leading type*) tipolojileri gözlemlenmiş ve binalarla başlayan tipolojik ayırım aynı zamanda kentsel dokuda ve morfolojik bölgelemelerde de aynı sınıflandırma ile devam etmiştir.

Kentsel dokuda, arazinin eğimli olmasına karşın ızgara plan çözümü Kuzey Kıbrıs’taki ilk örnek sayılmaktadır. Arazinin şartları farklı sosyal sınıfların da eğime göre farklı kentsel peyzaja yönelmelerine ve farklı yüzeylere yerleşmesine sebep olmuştur. Bölge orta çeper kuşağıdır ve çoğu kamusal alanlar da bölgenin sınırında yer almaktadır. Sadece spor alanları evli işçi birimleri ile mühendis evlerini bölen bir konumdadır.

Morfolojik bölgelemeler yapılan arazi kullanımı, bina dokusu ve plan birimlerinin keşitirilmesi ve bölgelerin derecelendirilmesi ile yapılmıştır. Tüm bölgenin kentin bütününe bakıldığı zaman kent merkezi ile birlikte 1. derece morfolojik bölgelemede olduğu saptanmıştır.

Eskimeye yüz tutmuş bu bölgede yapılan analizler, değerlendirmeler ve sonuçların mimarlara, planlamacılara, kentsel tasarımcılara, kentsel korumacılara ışık tutması hedeflenmiştir. Lefke’de ve diğer tüm özellikli, tarihi ve/veya geleneksel yerleşmelerde, ileriye yönelik planlama, tasarım ve yapılaşma prensipleri oluşturulurken, bu tür bilimsel morfolojik çalışma ve araştırmaların yapılması, ve bu araştırmalar ışığında morfolojik dokuyu bozmandan, taklit etmeden, ancak yorumlayarak yeni önerilerin sunulması beklenmektedir. Bu çalışma kapsamında sunulan morfolojik entegre yöntem hem yeni yapılacak alanlarda hem de korunacak bölgelerde uygulanabilecektir.

Kaynaklar

- Cataldi, G. And Maffei, G.L. (2001). *Architectural composition and building typology: interpreting basic building*, Aliena Florance
- Cataldi G., Maffei, G.L. Vaccaro, P. (1997). Saverio Muratori and the Italian school of planning typology. *Urban Morphology*, V:1, 49-50
- Cataldi, C. (1998). *Designing in Stages; Theory and Design in the Typological Concept of the Italian School of Saverio Muratori*. in *Typological Process and Design Theory*. Attilio Petruccioli (ed)., Aga Khan Program for Islamic Architecture, Cambridge, Massachusetts
- Conzen M.R.G (1960). *Alnwick, Northumberland: a study in town plan analysis*, Institute of British Geographer planners publication, No:7, George Phillip and sons,
- Conzen MRG (1981). The urban landscape historical development and management. Whitehand JWR (ed) *The Urban Landscape: Historical Development and Management*, 25-54
- Cömert N.Z & Hoşkara Ş. (2013). A Typomorphological Study on the CMC Industrial Mass Housing District In Lefke, Northern Cyprus, *Open House International*, V38 (2), EMU press.
- Cömert N.Z. (2013). *Testing an Integrated Methodology on Urban Typo-morphological Analysis on Famagsuta and Ludlow*, Unpublished PhD thesis, EMU
- Ferlison, I. (1986). *Step by step Lefke and its district*, unpublished graduation thesis, Nicosia, 22-25
- Kropf K. (2009). Aspects of urban form. *Urban Morphology* 13(2),
- Lavender.D. (1962). *The Story of Cyprus Mines corporation*, Anderson & Ritchie & Simone
- Levy, A. (1997). The typomorphological approach of G. Caniggia and his school thought. *Urban morphology*, 52-56
- Muratori, S. (1950). *Vita e storia delle Citta, Rassegna critica d'architettura*,
- Whitehand, J.W.R (1981). Background to the urban morphogenetic tradition, in JWR Whitehand J.W.R,(ed), *The Urban Landscape: Historical Development and Management*, Academic Press, London, 1-24
- Whitehand, J.W.R. (1987). M.R.G. Conzen and the intellectual parentage of urban morphology, *Planning History Bulletin* 9, 35-41.
- Zafer, N. (1999). Lefke Deniz İle Ağaç Kokusunun Karıştığı bir yerleşim yeri, in Dağlı, U.U. (ed) *Kıbrıs Sokaklarında mimariye, yaşama ve çevreye dair*. 76-83, Işık Kitapevi